

พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทในประเทศไทย

ประวัติและความเป็นมาเบื้องต้น

เมื่อ ๒๕๐๐ ปี เศษที่ผ่านมา สมัยที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ามีพระชนม์อยู่ ทรงใช้เวลาตลอด ๔๕ พรรษา แสดงพระธรรมคำสอนซึ่งเป็นความจริงอันประเสริฐที่ทรงตรัสรู้แล้ว ให้แก่เหล่าสาวกและพุทธบริษัทได้ฟังเพื่อศึกษาและพิจารณาให้เกิดความรู้ความเข้าใจและเห็นแจ้งตามความเป็นจริงนั้น ๆ พระธรรมคำสอนแต่ละคำเป็นความจริงที่ไม่มีความจริงอื่นใดยิ่งไปกว่านี้ เหล่าพุทธสาวกในสมัยนั้นจดจำคำสอนทุกถ้อยคำไว้ด้วยความเข้าใจ ทั้งสามารถสาธยายทบทวนพุทธคำรัสตามลำดับด้วยดี เรียกว่า มุขปาฐะ^๑ เพื่อรักษาไว้ซึ่งพระพุทฺธพจน์ ไม่ให้ลืมนสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา เพื่อความเข้าใจถูกต้องเห็นถูก และเป็นการรักษาพระพุทฺธศาสนาไว้ให้สืบทอดและแพร่หลายต่อไป ต่อมาเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว จึงเริ่มมีการประมวลพระธรรมคำสอนที่ได้จดจำไว้นั้นให้เป็นหมวดหมู่เพื่อความชัดเจนและใช้เป็นหลักฐานเพื่อการศึกษาและประพฤติปฏิบัติต่อ ๆ ไปของชาวพุทธรุ่นหลัง

การรวบรวมพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ในครั้งแรกนั้น เป็นไปตามเรื่องราวที่ปรากฏเป็นหลักฐานในพระไตรปิฎกว่า ครั้นเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๗ วัน พระมหากัสสปเถระซึ่งอยู่ที่เมืองปาวา ยังไม่ทราบข่าวว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน จึงพาพระภิกษุจำนวน ๕๐๐ รูป เดินทางออกจากเมืองปาวาด้วยประสงค์จะไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เมืองกุสินารา ในระหว่างเดินทางนั่นเอง ก็ได้ทราบข่าวการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจากอาชีวกท่านหนึ่งซึ่งเดินทางมาจากเมืองกุสินารา พระภิกษุทั้งหลายจึงมีพระมหากัสสปเถระเป็นหัวหน้า เมื่อได้ทราบข่าวนั้นแล้ว ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ต่างก็มีความสุขใจ ส่วนผู้ที่เป็นปุถุชนอยู่ก็เศร้าโศกเสียใจ ร้องไห้

¹ เป็นการจดจำพระพุทธรูปและถ่ายทอดด้วยวาจา ตามหลักการศึกษาเล่าเรียนในสมัยนั้น ตามหลักพหูสูตร ๕ ประการ กล่าวคือ พหูสูตร ฟังให้มาก ๑ ธตา จำไว้แม่นยำ ๑ วจสา ท่องบ่นสาธยายจนคล่องปาก ๑ มนสาอนุเปกขิตา พิจารณาจนเข้าใจ และทิฏฐิชา เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ทางตลอดเนื้อความนั้น ๑ ซึ่งหลักการนี้เหมาะสมกว่าการจารึกเป็นอักษรซึ่งยังมิได้นิยมในสมัยนั้น

คร่ำครวญ แต่พระภิกษุสุภทัตตะผู้บวชเมื่อแก้มิได้เป็นเช่นนั้น และได้ห้ามพระภิกษุเหล่านั้นมิให้เสียใจ มิให้ร้องไห้ แล้วกล่าวด้วยว่า ที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพานนั้นเป็นการดีแล้ว ต่อนี้ไปจะทำอะไรได้ตามใจชอบ ไม่มีใครมาคอยห้ามปรามต่อไปอีก พระมหากัสสปเถระได้ฟังคำกล่าวจ้วงจาบเช่นนั้นแล้วเกิดความสลดใจว่าเสียนนามได้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาแล้ว ภายหลังจากการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระเสร็จสิ้น ท่านพระมหากัสสปะได้ให้มีการประชุมสงฆ์ เพื่อทำกระทำสังคายนาพระธรรมวินัย ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะสงฆ์ ต่อมาหลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๓ เดือน ท่านพระมหากัสสปเถระ จึงได้รวบรวมพระอรหันต์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นพระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวม ๕๐๐ รูป เพื่อประชุมทำสังคายนารวบรวมพระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงให้เป็นหมวดหมู่ ในส่วนของพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม^๒ โดยที่พระมหากัสสปะซึ่งเป็นประธานในที่ประชุมเป็นผู้ชักถาม พระอุบาลีเป็นผู้วิสัชนาพระวินัย พระอานนท์เป็นผู้วิสัชนาพระสูตรและพระอภิธรรม แล้วพระอรหันต์ทั้งหลายก็กล่าวพร้อมกันในแต่ละส่วนของพระธรรม การสังคายนาครั้งนี้ทำที่ถ้ำสัตตบรรณคูหาใกล้เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ใช้เวลา ๗ เดือน ประมวลพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นหมวดหมู่สำเร็จทั้งพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม^๓ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือศึกษาสืบต่อกันมา จึงเป็นที่มาของ คำว่า “เถรวาท” ซึ่งหมายถึง วาทะคือคำพูดที่มั่นคง เป็นไปตามพระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้นั่นเอง พระวาจาซึ่งอันเป็นพระพุทธพจน์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นคำจริงที่มั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงและประมวลเป็นพระธรรมวินัยอันเป็นต้นกำเนิดของพระไตรปิฎกที่แสดงคำสอนของพระพุทธองค์ที่สมบูรณ์ที่สุด และพุทธบริษัทได้ใช้เป็นหลักในการศึกษาและประพฤติปฏิบัติตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เป็นต้นแบบแห่งพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือ

การรักษาพระธรรมคำสอนตามพระพุทธพจน์

---

^๒ พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๑ เล่ม ๑ สมณคปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย มหาวิภังควรรณา พาหิรนิทานวรรณา ปฐมสังคายนา หน้า ๒๖-๒๗

^๓ อ้างแล้ว หน้า ๔๐-๔๑

แม้คำสอนของพระพุทธองค์จะได้ถูกรวบรวมไว้เพื่อให้พุทธบริษัทยึดถือเป็นหลักในการศึกษาและประพฤติปฏิบัติมาดังกล่าวกว่าข้างต้นแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีผู้ที่มีความเห็นผิด ไม่เคารพในพระธรรมคำสอน ประพฤติปฏิบัติแตกต่างออกไป นำความเลื่อมมาสู่พระศาสนา ซึ่งเหตุการณ์นั้นมิได้เพิ่งเริ่มขึ้นในยุคนี้ แต่เริ่มมาหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงเสด็จปรินิพพานได้เพียง ๘ วัน เท่านั้น ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น เมื่อ ภิกษุชื่อสุภัททะได้เริ่มกล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัย พระภิกษุเถระและคณะสงฆ์เห็นถึงภัยอันตรายและความเดือดร้อนอันใหญ่หลวงที่จะเกิดขึ้นต่อพระพุทธศาสนาในกาลเบื้องหน้า อธรรมจะรุ่งเรือง ธรรมจะถูกขัดขวาง อวินัยจะรุ่งเรือง วินัยจะถูกขัดขวาง ภิกษุสงฆ์จึงพร้อมเพรียงกันกระทำสังคายนาคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรกโดยการสอบทานและรวบรวมพระพุทธพจน์ให้เป็นหมู่หมวด ให้เป็นแบบแผน อันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อคงไว้ซึ่งพระธรรมคำสอนอันเป็นพระพุทธพจน์ที่ถูกต้องแก่การศึกษาและประพฤติปฏิบัติแก่ชนรุ่นหลังต่อไป ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการกำจัดภิกษุผู้ที่จะประพฤติดุศีลและนอกแนวของพระธรรมวินัยออกไปด้วย แม้กระนั้นก็ตามหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวผ่านไปอีก ๑๐๐ ปี มีภิกษุชาววัชชีกลุ่มหนึ่งได้ตั้งกฎเกณฑ์ใหม่ขึ้นผิดไปจากพระวินัยหลายประการ เช่น ภิกษุฉันอาหารในเวลาบ่ายได้ ประพฤติตามพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ได้แม้จะไม่ตรงตามพระวินัย และภิกษุสามารถรับเงินและทองได้ เป็นต้น จนพระเถระในสมัยนั้นต้องเรียกประชุมสงฆ์และกระทำสังคายนาพระธรรมวินัยอีกครั้ง เพื่อดำรงรักษาหลักคำสอนของพระพุทธองค์ที่ถูกต้องให้มั่นคงยิ่งขึ้น ส่วนกลุ่มภิกษุที่ไม่ยอมรับการสังคายนา ก็แยกออกไปเป็นนิกายอื่นที่ไม่ใช่เถรวาท แต่งคำสอนขึ้นใหม่และมีแนวคิดและข้อประพฤติปฏิบัติที่แตกต่างออกไป⁴ ต่อมาอีก ๒๐๐ ปีเศษ ปี พ.ศ. ๒๓๔ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ได้มีพวกเดียรถีย์หรือนักบวชศาสนาอื่นปลอมเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา แล้วแสดงความเห็นของลัทธิตนว่าเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนา พระเจ้าอโศกมหาราชจึงต้องกระทำสังคายนาพระธรรมวินัยอีกครั้งเพื่อกำจัดเดียรถีย์และความเห็นของพวกเดียรถีย์นั้นออกไป รักษาพระพุทธพจน์อันเป็นคำสอนของพระพุทธองค์ที่มีค่ายังมีให้ถูกบิดเบือนและทำลายด้วย

⁴ พระวินัยปิฎก มหาวีภังค์ ภาค ๑ เล่ม ๑ สมณปาสาทิศา อรรถกถาพระวินัย มหาวีภังคบรรณนา พาหิรนิทานวรรณนา หน้า ๖๑-๖๔

ความเห็นผิดของเหล่าเดียรถีย์และผู้ที่ไม่เห็นผิดอื่น⁵ นั่นคือความพยายามรักษาและคงไว้ซึ่งพระธรรมคำสอนขององค์พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในแต่ละยุคที่ผ่านมา ซึ่งพุทธบริษัททุกฝ่ายถือว่าเป็นหน้าที่ที่จักต้องรักษา สืบทอด และต้องอุปถัมภ์คุ้มครองให้พระธรรมคำสอนที่ถูกต้องของพระพุทธองค์ตกทอดสู่ชนรุ่นหลัง ไม่ให้ถูกปฏิรูปบิดเบือนทำลายให้เสื่อมสลายไป

พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทสืบทอดสู่ประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยนั้น พระพุทธศาสนาได้เริ่มเข้ามาเผยแพร่ในปี พ.ศ. ๒๓๖ เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระโสณะและพระอุตตระเดินทางเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นพระพุทธศาสนาก็ได้เริ่มเป็นที่รู้จักและค่อย ๆ แพร่หลายเรื่อยมา ตั้งแต่สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี จนถึงสมัยเถรวาทแบบพุกาม และประมาณปี พ.ศ. ๑๒๕๕ พระเจ้านุรุธซึ่งเป็นกษัตริย์องค์หนึ่งได้ทรงนับถือและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เมื่อถึงสมัยสุโขทัย คนไทยได้ตั้งตัวเป็นอิสระ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จึงทรงอาราธนาพระมหาเถระสังฆราชซึ่งเป็นพระเถระชาวลังกาที่มีความรอบรู้พระธรรมวินัยและมีวัตรปฏิบัติอันน่าเลื่อมใส มาเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎกจากลังกาทวีป พระไตรปิฎกดังกล่าวเป็นพระธรรมคำสอนของพระศาสดาที่ได้รับการรักษาถ่ายทอดมาโดยตรง จึงเป็นต้นแบบในการศึกษาและการประพฤติปฏิบัติทั้งดงาม และได้รับการสืบทอดให้เจริญรุ่งเรืองมาเป็นศาสนาประจำชาติไทยจนถึงทุกวันนี้ ต่อมาในสมัยล้านนา พระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ได้กระทำให้สังคายนาพระไตรปิฎกอีกครั้งเป็นครั้งแรกของประเทศไทย ณ วัดมหาโพธาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๐ พระพุทธศาสนาเฟื่องฟูจนกระทั่งเข้าสู่สมัย

---

⁵ อ้างแล้ว หน้า ๑๐๐-๑๐๒

อยุธยา ได้มีการส่งภิกษุชาวไทยไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศลังกาจนทำให้พระพุทธศาสนากลับมาเจริญรุ่งเรืองในลังกาอีกครั้ง⁶ บรรพบุรุษของไทยต่างยึดถือคำสอนของพระพุทธองค์ตามพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ และพยายามคงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่ถูกต้องที่สุดสืบทอดให้แก่ลูกหลานรุ่นต่อ ๆ มา

การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่สำคัญในสมัยกรุงธนบุรี

เมื่อเข้าสู่สมัยกรุงธนบุรี ปี พ.ศ. ๒๓๑๐ หลังจากกรุงศรีอยุธยาถูกกองทัพพม่ายกทัพเข้าโจมตีจนบ้านเมืองแตกยับเยิน วัดวาอารามถูกทำลาย ภิกษุสงฆ์ถูกจับเป็นเชลย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นผู้นำในการกอบกู้อิสรภาพของบ้านเมืองและต้องรับภาระกอบกู้พระพุทธศาสนาไปด้วยในขณะเดียวกัน พระองค์ทรงพยายามรวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่าง ๆ มาคัดเลือกจัดเป็นฉบับหลวงให้พุทธบริษัทได้มีโอกาสเล่าเรียนศึกษา นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงอุปถัมภ์ให้คณะสงฆ์มีมั่นคงอยู่ในศีลวินัยเป็นอันดี ไม่ทำให้พระพุทธศาสนาต้องมอดเป็นศรีราหมอง พระองค์ทรงปวารณาว่าหากภิกษุสงฆ์ขัดข้องประการใด จะทรงรับเป็นพระราชธุระจัดหาให้โดยเต็มที่ ดังที่ทรงมีพระราชดำรัสว่า **“ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวง จงตั้งสติอารมณ์ปรณิบัติ ตั้งอยู่ในพระจตุปาริสuthิศีลสังวรวินัยบัญญัติบริบูรณ์ อย่าให้พระศาสนาของพระองค์เศร้าหมองเลย แม้นพระผู้เป็นเจ้าจะขัดสนด้วยวัตถุปัจจัยทั้ง ๔ ประการนั้น เป็นธุระโยมจะอุปถัมภ์ ถ้าพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวง มีศีลคุณบริบูรณ์ในพระศาสนาแล้ว แม้นจะปรารธมั่งสะ (เนื้อ) ฐิระ (เลือด) โยม โยมก็อาจสามารถจะเชือดเนื้อแลโลหิตออกบำเพ็ญทานได้”**⁷ นอกจากนั้นพระองค์ท่านยังได้ชำระหรือจัดการเรื่องคณะสงฆ์ที่ประพฤติผิดพระวินัย ตั้งตัวเป็นกลุ่มขึ้นเป็นใหญ่ทางหัวเมืองฝ่ายเหนือ มีภิกษุเป็นหัวหน้าและบรรดาแม่ทัพนายกองก็ล้วนเป็นภิกษุ ภิกษุกลุ่มนี้เรียกว่า “ชุมนุมเจ้าพระฝาง” ภิกษุเหล่านี้ได้กระทำการชั่วช้าลามก ผิดพระวินัยบัญญัติ พระเจ้าตากสินจึงทรงให้มีการชำระสอบสวนสงฆ์ในเมืองพระฝางทันที โดยจับ

⁶ ประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาและองค์กรศาสนาต่าง ๆ ในประเทศไทย ภาคที่ ๑, กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม

⁷ “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” บทที่ ๑๒ พระราชกรณียกิจด้านการพระศาสนาและการศึกษา หน้าที่ ๑๔ จัดทำโดย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

บรรดาแม่ทัพนายกองศึกเป็นคฤหัสถ์แล้วจับขัง ต่อมาได้นิมนต์สงฆ์เมืองเหนือทั้งปวงมาประชุมหน้าพระที่นั่ง แล้วทรงมีพระราชดำรัสว่า “พระสงฆ์บรรดาอยู่ฝ่ายเหนือนี้ เป็นพรรคพวกย้ายเรือนพระฝางทั้งสิ้น ย่อมถืออาวุธและปืนรบศึก นำคนปล้นเอาทรัพย์สินของและกินสุราเมรัย ส่องเสพอนาจารด้วยสีกา ต้องจตุปาราชิกปฏิบัติต่างๆ ขาดจากสิกขาบทในพระพุทธศาสนา ล้วนลามก จะละไว้ให้คงอยู่ในสมณเพศจะนี้มีได้”⁸ แล้วมีรับสั่งว่าผู้กระทำความผิดหากสำนึก ให้รับสารภาพ แล้วจะโปรดให้สึกออกมารับราชการ หากไม่รับจะต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ หากพิสูจน์ไม่ได้จะต้องถูกลงอาญา ส่วนที่พิสูจน์ความบริสุทธิ์ได้ทรงโปรดให้เป็นเจ้าอธิการพระครู และพระราชคณะตามสมควรแก่คุณธรรมความรู้ความสามารถ นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงตราพระราชกำหนดว่าด้วยศีลสิกขาเป็นกฎหมาย เกี่ยวกับข้อวัตรปฏิบัติในทางธรรมวินัยของสงฆ์ว่าด้วยศีลสิกขาบท ๒๒๗ เป็นกึ่งก้านสาขาแห่งศีล ๑๐ ประการ⁹ ขึ้นอีกด้วย โดยให้ตราขึ้นเมื่อปีมะเส็ง เบญจศก จุลศักราช ๑๑๓๕ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๑๖ เนื่องด้วยบ้านเมืองขณะนั้นยังไม่สู้เป็นปรกติ คณะสงฆ์หรือสังฆมณฑลยังไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ภิกษุจำนวนมากประพฤติปฏิบัติย่อหย่อน ไม่อยู่ในพระธรรมวินัย ทำให้เป็นที่เสื่อมศรัทธาของมหาชนเป็นอันมาก หากปล่อยทิ้งไว้ต่อไป จะมีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติบ้านเมืองด้วย มิใช่เฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น

การรักษาพระพุทธศาสนาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์

แม้ในช่วงกรุงธนบุรีที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะได้พยายามกอบกู้และฟื้นฟูพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่แล้วก็ตาม แต่เนื่องจากการเพ่งเล็งกรุงศรีอยุธยาและเกิดการก่อจลาจลแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มต่าง การรวบรวมกลุ่มเพื่อความเป็นปึกแผ่นของราชอาณาจักรยังอยู่ในช่วงต้น สังคมไทยจึงอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรม ทั้งทางด้านศาสนาและศีลธรรม ช่วงหลังสงครามบ้านเมืองเต็มไปด้วยคนโลภ คนทุจริต เห็นแก่ตัว ภิกษุต่างพากันประพฤติผิดศีลธรรม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชการที่ ๑ จึงทรงเห็นควรที่

---

⁸ อ้างแล้ว หน้า ๑๐

⁹ อ้างแล้ว หน้า ๒๓

จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในหลาย ๆ ด้าน โดยทรงกระทำการสังคายนาพระไตรปิฎกอีกครั้ง พร้อมกับการชำระกฎหมายเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์อย่างเข้มงวด โดยทรงบัญญัติพระราชกำหนดใหม่เพื่อควบคุมพฤติกรรมของภิกษุ รวมทั้งประเพณีและพิธีกรรมที่ไม่เหมาะสมและผิดศีลธรรมของบ้านเมือง โดยการตรากฎหมายพระสงฆ์รวมถึง ๑๐ ฉบับ (ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.๒๓๒๕ ถึง พ.ศ.๒๓๔๔) ซึ่งปรากฏเป็นหลักฐานที่สำคัญอยู่ในกฎหมายตราสามดวง กฎพระสงฆ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความห่วงใยต่อพระศาสนาของพระองค์ มีกฎหมายบางฉบับที่น่าสนใจและอาจสรุปเนื้อหาเป็นตัวอย่างของการปกป้องรักษาพระธรรมวินัยไว้ดังนี้

- ปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีประชากรบางพวก นิยมจัดให้มีเทศน์มหาชาติเพื่อความบันเทิง เทศน์แบบตลกคะนอง เล่นหัว ผิดพระธรรมวินัย ผู้ฟังไม่ได้รับอานิสงส์จากการฟังเทศน์ จึงห้ามเทศน์แบบกบฏกลอน กล่าวถ้อยคำตลกคะนอง ภิกษุสามเณรใดฝ่าฝืนให้นำตัวมาลงโทษพร้อมญาติโยมของภิกษุสามเณรนั้น¹⁰
- ความทราบถึงพระองค์ว่า ภิกษุอุปสมบทแก่ศิษย์แล้วปล่อยปละละเลย ไม่ดูแลอบรมปล่อยให้เที่ยวไปทำการใด ๆ ตามอำเภอใจ จนมีการช่อกุศลทำมารยา ให้ผู้คนเสื่อมใสศรัทธา ตั้งตนเป็นผู้วิเศษ อดอดุติมนุสสรธรรม โกหกหลอกลวง จึงทรงให้มีการออกหนังสือสำคัญประจำตัวภิกษุไว้ หากภิกษุใดไม่มีหนังสือ ห้ามมิให้เจ้าอธิการทุกอารามรับเข้าอยู่ในอารามของตน และให้พระราชคณะ เจ้าหมู่ เจ้าคณะ เจ้าอธิการ และกรรมการเมืองตรวจตราดูแล อย่าให้ภิกษุทำเช่นนี้อีกด้วย หากละเว้นหน้าที่ ถือว่ามีโทษเป็นกบฏร่วมกับพวกโกหกหลอกลวงเหล่านั้นด้วย¹¹
- กำหนดให้พระราชคณะ เจ้าอธิการ ประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย ให้เป็นเยี่ยงอย่างที่ดีแก่ศิษย์ แะน่นำเด็กเดือนให้ศึกษาเล่าเรียนคันถะธุระหรือวิปัสสนาธุระ

¹⁰ กฎพระสงฆ์ ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕

¹¹ กฎพระสงฆ์ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๒๖

และทำบัญชีจำนวนและประวัติภิกษุสามเณรไว้ หากภิกษุสามเณรใดกักขฬะ หยาบช้ำ สอนยาก ว่ากล่าวไม่ฟัง ให้จับสึกเสีย หากไม่ปฏิบัติตามให้อาณาติโยมมาลงโทษตามความหนักเบา¹²

- ภิกษุสามเณรใดเลี้ยงชีพด้วยการรับใช้ฆราวาส เพื่อหวังลาภสักการะ ฆราวาสก็ปราศจากปัญญา ให้ทานแก่ภิกษุสามเณรลามก ไม่รู้ว่าการให้ทานเช่นนั้นนั้นมีผลน้อย จึงห้ามภิกษุสามเณรประจบฆราวาส ห้ามเรียกรับอนุโมทนา ห้ามเป็นหมอนวด หมอยา หมอดู ห้ามทำการทั้งปวงที่ผิดพระวินัยบัญญัติ ผู้ใดต้องอธิกรณ์ร้ายแรงให้จับสึก ส่วนฆราวาสห้ามถวายเงิน ทอง นาก แก้วแหวน และสิ่งอันไม่สมควรแก่สมณะ ห้ามใช้สอยภิกษุสามเณรทำงานเพื่อตน เช่น ทำงานศพ นวด ประยูร ดูหมอ ฝ่าฝืนให้เขียนติตามโทษหนักเบา¹³
- พระราชาคณะ เจ้าอธิการ ปล่อยปลละเลยไม่ดูแลตักเตือนภิกษุสามเณรให้ปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย จึงเกิดมีภิกษุสามเณรลามกเป็นโจรทำลายพระศาสนา เช่น ชวนกันเข้าร้านตลาดดูสีกา นุ่งห่มเดินเหินอย่างคฤหัสถ์ ดูโขน หนัง ละคร พ้อนรำ ขับร้อง เล่นหมากรูก สกา การพนันทั้งปวง ตลอดจนเสพเมณูกับสีกา จึงทรงให้พระราชาคณะ เจ้าอธิการตรวจตราดูแลให้ดี หากผิดให้จับสึก อย่าให้ปลอมอุปสมบทสืบไป หากบิดามารดาญาติของภิกษุรู้เห็นช่วยกันปกปิด ให้อามาลงโทษด้วย หากพระราชาคณะและเจ้าอธิการไม่ดูแลให้ถือว่าสมคบกับภิกษุสามเณรลามกนั้น ต้องเป็นโทษด้วย¹⁴

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ทรงเป็นห่วงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เมื่อปรากฏว่า

ภิกษุสามเณรไม่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยก็ทรงกำชับให้พระราชาคณะและเจ้าอธิการ คอยกำกับ

¹² กฎพระสงฆ์ ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๒๖

¹³ กฎพระสงฆ์ ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๒๖

¹⁴ กฎพระสงฆ์ ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๓๕

ดูแลให้ดี หากฝ่าฝืนก็ให้ดำเนินการตามโทษหนักเบา หากมีโทษร้ายแรงก็ให้จับสึก แม้พระราชาได้รู้เห็นเป็นใจช่วยเหลือก็ให้นำมาลงโทษด้วย ส่วนพระราชาคณะ เจ้าอธิการไม่ดูแลปล่อยปละละเลยก็ให้ถือว่าสมคบกับภิกษุสามเณรลามกเหล่านั้น ถือเป็นโทษเช่นกัน ทรงตรงเป็นกฎหมายบังคับใช้อย่างจริงจัง ทรงช่วยปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาให้ดำรงมาถึงปัจจุบันนี้

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ ปี พ.ศ.๒๓๖๗ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงเพิ่มจำนวนขึ้นไว้อีกหลายฉบับ ซึ่งครบถ้วนกว่ารัชกาลก่อน ๆ โปรดให้แปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยอีกด้วย ทำให้การศึกษาพระไตรปิฎกมีความแพร่หลายมากขึ้น ในสมัยนี้ได้เกิดนิกายธรรมยุติกขึ้น โดยพระวชิรญาณเถระ (เจ้าฟ้ามงกุฎ หรือ ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ รัชการที่ ๔) ได้ทรงศรัทธาเลื่อมใสในจริยาวัตรที่เคร่งครัดทางพระวินัยของพระมอญ ชื่อ ชาย ฉายา พุทฺธวโส จึงได้ทรงอุปสมบทเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ และต่อมาได้ตั้งคณะธรรมยุติกขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๗๖ แล้วเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร และตั้งเป็นศูนย์กลางของคณะธรรมยุติ¹⁵ ธรรมยุติกนิกายหรือคณะธรรมยุตนี้ เป็นคณะสงฆ์ที่พระวชิรญาณเถระทรงตั้งขึ้นเพื่อฟื้นฟูศาสนาพุทธในสยาม และแก้ไขวัตรปฏิบัติให้

ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผนวชอยู่นั้น ได้ทรงศึกษาพระไตรปิฎกอย่างแตกฉานทำให้มีพระวิจารณ์ญาณเกี่ยวกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนา และความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน เป็นเหตุให้มีพระราชดำริในอันที่จะฟื้นฟูการสั่งสอนพระพุทธศาสนา และการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยตามที่ได้ทรงศึกษาและทรงพิจารณาสอบสวนจนเป็นที่แน่แก่พระราชหฤทัยว่าถูกต้องเป็นจริงอย่างไร แล้วพระองค์ได้ทรงนำประพฤติปฏิบัติก่อน กล่าวคือทรงเริ่มแก้ไขที่พระองค์เองเป็นอันดับแรก ต่อมาเมื่อมีบุคคลอื่นเห็นชอบและนิยมตาม จึงได้มีผู้ประพฤติปฏิบัติตามอย่างพระองค์ขึ้น และมีจำนวนมากขึ้นเป็นลำดับ จนเกิดเป็นพระสงฆ์หมู่หนึ่ง หรือนิกายหนึ่ง ที่ได้ชื่อในภายหลังว่า ธรรมยุติกนิกาย หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า “ธรรมยุต”

---

¹⁵ ประวัติพุทธศาสนาในประเทศไทย, สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

อันมีความหมายว่า ผู้ประกอบด้วยธรรม หรือชอบด้วยธรรม หรือปฏิบัติตามธรรม ทั้งนี้ก็เพราะว่าคณะสงฆ์นี้เกิดขึ้นด้วยมุ่งแสวงหาว่า ข้อใดเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตตสุตฺต (คือคำสั่งสอนของพระศาสดา) แล้วปฏิบัติข้อนั้น เว้นข้อที่ไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย ไม่เป็นสัตตสุตฺต แม้จะเป็นอาจินปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติตามกันมาแต่ผิดพระธรรมวินัย) ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ ๕ ได้ทรงมีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เป็นครั้งแรกในประเทศไทย พระราชบัญญัติฉบับนี้มีชื่อว่า พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มีสาระสำคัญคือได้ยกสถานะคณะธรรมยุติ ให้เป็นนิกายอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ธรรมยุติกนิกาย ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปฏิรูปและฟื้นฟูด้านวัตรปฏิบัติของสงฆ์ ให้มีความถูกต้องและเข้มงวดตามพุทธบัญญัติ ให้พระภิกษุมีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดถูกต้องตามพระวินัยปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างเข้าใจแจ่มแจ้ง เป็นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในส่วนที่บกพร่องของพระสงฆ์ไทยที่มีมาแต่โบราณ ให้สมบูรณ์ทั้งพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก ซึ่งเป็นความพยายามของพระวชิรญาณเถระเพื่อช่วยปฏิรูปการคณะสงฆ์และเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทให้เจริญรุ่งเรืองอย่างบริบูรณ์ขึ้นในประเทศไทย¹⁶

การคุ้มครองพระพุทธศาสนาภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย

จากเหตุการณ์ข้างต้นที่ผ่านมาเป็นความพยายามเป็นอย่างยิ่งของพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงมีส่วนสำคัญในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท แม้ต่อมาจะได้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ขึ้น และได้มีการจัดให้มีประชุมของพระเถระผู้ใหญ่ในเรื่องกิจการของสงฆ์ด้วย แต่อำนาจการปกครองสงฆ์ยังขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์ การประชุมของพระเถระซึ่งมีลักษณะของมหาเถรสมาคมนั้น เป็นเพียงที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์คือรัชกาลที่ ๕ เท่านั้น จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ ๖

---

¹⁶ ธรรมยุติกนิกาย, วิถีพิเศษ สารานุกรมเสรี

อำนาจสูงสุดในการบริหารคณะสงฆ์ได้ตกอยู่ในความรับผิดชอบโดยตรงของคณะมหาเถรฯ ซึ่งมีสมเด็จพระ
สมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นประธาน ส่วนพระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่ในการทำนุบำรุงและ
ส่งเสริมพระศาสนาในด้านการเผยแผ่เป็นสำคัญ แต่มิได้ทรงเข้ามาเกี่ยวข้องและมีบทบาทในการปกครอง
สงฆ์เช่นดังเดิม นี่คือการเริ่มเปลี่ยนแปลงของการปกครองสงฆ์จากการที่พระมหากษัตริย์เป็นองค์
ศาสนูปถัมภก มีอำนาจจัดการปัญหาในสงฆ์ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแต่ก่อน เมื่อมี
การเปลี่ยนแปลงลักษณะนี้จึงทำให้สถาบันกษัตริย์จึงขาดหายไปจากส่วนของการเกี่ยวข้องอันสำคัญ¹⁷
สำหรับกฎหมายสงฆ์ที่บัญญัติขึ้นนั้นมีการกำหนดขั้นตอนและลำดับการปกครองสงฆ์ในแต่ละชั้นแต่ละ
พื้นที่ เป็นการสร้างระบบปกครองใหม่เหมือนกับระบบราชการ¹⁸ ให้พระภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งมีหน้าที่
ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ของตน มีการให้คุณให้โทษอย่างเข้มแข็งเพื่อให้การปกครองเดินต่อไปได้ ทั้งนี้อำนาจ
สูงสุดอยู่ที่มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์ไทยได้ก่อตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๖
มิถุนายน พ.ศ.๒๔๔๕ แต่อย่างไรก็ตามการปกครองสงฆ์มิได้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและราบรื่นนัก
เนื่องจากคณะสงฆ์มีสองนิกาย การบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ตามกฎหมายจึงค่อย ๆ เริ่มเกิดขัดแย้ง
และไม่ลงรอยกัน ฝ่ายธรรมยุตมีความใกล้ชิดกับราชสำนักและมีความรู้มากกว่า จึงมีโอกาสในการบริหาร
คณะสงฆ์มากกว่าแม้จะมีจำนวนภิกษุน้อยกว่ามหานิกายอยู่มากก็ตาม ต่อมาในปี ๒๔๗๕ ได้มีการ
เปลี่ยนแปลงการปกครองของชาติ ซึ่งมีผลต่อการปกครองสงฆ์ด้วย ความขัดแย้งภายในสงฆ์ของธรรมยุต
และมหานิกายลุกลามเพิ่มขึ้นเนื่องจากความไม่เท่าเทียมกันเรื่องอำนาจ การศึกษา และผลประโยชน์ของสงฆ์
ทั้งสองฝ่ายดังกล่าว¹⁹ ในขณะเดียวกันปัญหาอื่น ๆ ของพระภิกษุสงฆ์ก็เกิดขึ้นด้วยอีกมากมาย เช่น ภิกษุ
เต็มไปด้วยกิเลสหวังลาภยศ พระผู้ใหญ่ไม่ตั้งอยู่ในธรรมผิดหลักของสงฆ์ และการประพฤติผิดวินัย ทำนอง
คลองธรรมของสงฆ์ แม้จะมีข้อเสนอต่าง ๆ จากหลายฝ่าย เพื่อให้มีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น จำกัด

¹⁷ รายงานการวิจัย เรื่อง บทบาทและผลงานของเถรสมาคม (ผลงานวิจัยย้อนหลัง ปี ๒๕๔๘) โดย นภนาท อนุพงษ์พัฒน์,
ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า ๔๗

¹⁸ อ้างแล้ว หน้า ๒๒

¹⁹ อ้างแล้ว หน้า ๔๒

จำนวนวัดให้น้อยลง จำกัดการบวชให้น้อยลง ให้รัฐบาลยกเลิกสมณะศักดิ์ และตั้งเจ้าคณะภายในท้องถิ่น
ดูแลแทน แต่มหาเถรสมาคมก็ไม่เห็นด้วยและไม่ดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ²⁰ จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ ๘
เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๔ รัฐบาลประชาธิปไตยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศยกเลิก
พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ และบัญญัติกฎหมายฉบับใหม่คือพระราชบัญญัติคณะ
สงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ นับเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ ๒ ที่ถูกตราออกมาใช้ในประวัติศาสตร์การ
ปกครองคณะสงฆ์ไทย โดยให้เลียนแบบการเมืองไทยที่เข้าสู่ระบบประชาธิปไตยในทุกด้าน นอกจากจะ
ยกเลิกมหาเถรสมาคมซึ่งมีลักษณะเป็นการผูกขาดการปกครองแล้ว ได้กำหนดให้มีคณะรัฐมนตรีในทาง
สงฆ์ เรียกว่าสังฆมนตรี พระสงฆ์ที่ดำรงตำแหน่งนี้ก็เรียกว่า สังฆมนตรีว่าการองค์การ ซึ่งมี ๔ องค์การ คือ
องค์การปกครอง องค์การศึกษา องค์การเผยแผ่ และองค์การสาธารณูปการ ประธานสังฆมนตรีก็มีตำแหน่ง
เป็นสังฆนายกเหมือนตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นอกจากนั้นยังกำหนดให้มีสังฆสภาเหมือนสภาผู้แทนราษฎร
กำหนดให้มีตัวแทนสงฆ์เข้าไปทำหน้าที่เป็นจำนวน ๔๕ รูป โดยคัดจากพระราชาคณะชั้นธรรม ประเภท
หนึ่ง พระคณาจารย์เอก ประเภทหนึ่ง พระเปรียญเอก (คือสอบได้ประโยค ๙-๘-๕) อีกประเภทหนึ่ง สมาชิก
สังฆสภาก็จะทำหน้าที่เหมือนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นปากเป็นเสียงแทนพระภิกษุสามเณรทั่วประเทศ
มีเหตุการณ์อะไรขึ้นก็ยื่นกระทู้ถาม นอกจากนั้นสังฆสภายังทำหน้าที่ออกกฎหมายคณะสงฆ์ด้วย และ
กฎหมายยังได้กำหนดให้มีคณะพระวินัยธร เป็นองค์กรอิสระทำหน้าที่ในด้านกฎหมาย วินิจฉัยบรรณคดี
ความของพระภิกษุสามเณรนับตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชลงมา ถ้าต้องอาบัติ หรือถูกฟ้องร้อง ก็จะต้องขึ้น
ศาลสงฆ์ ซึ่งมีองค์วินัยคือพระวินัยธร นอกจากนั้นกฎหมายฉบับนี้ยังบัญญัติขึ้นโดยมุ่งหมายที่จะ
แก้ปัญหาความขัดแย้งและรวมสงฆ์สองนิกายเข้าด้วยกัน โดยมีการกำหนดระยะเวลาด้วยว่าไม่ให้เกิน ๘ ปี
แต่ถึงแม้กฎหมายฉบับนี้จะพยายามแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแตกต่างเดิมก็ตาม แต่ปัญหาเรื่องโครงสร้าง
และระบบที่มีการรวมศูนย์อำนาจภายใต้ระบบราชการมาแต่เดิม และความที่สงฆ์ธรรมยุตินิกายยังทำงาน

---

²⁰ อ้างแล้ว หน้า ๔๘

ใกล้ชิดราชสำนักและยังมีอำนาจอยู่ ย่อมไม่ประสงค์จะรวมกันย อ่างว่าขัดพระธรรมวินัยและขัดรัฐธรรมนูญที่ให้อิสระในการนับถือศาสนา ทั้งอ้างว่าเป็นการใช้พวกมาลากไปให้เกิดการรวมกัน ในขณะเดียวกันแม้สงฆ์ฝ่ายมหานิกายจะมีจำนวนมากแต่ก็ยังแตกแยกด้วยมีเห็นต่างกันออกไปอีก แม้กฎหมายจะออกมาเพื่อให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยให้สงฆ์ฝ่ายมหานิกายมีส่วนร่วมในการบริหารสงฆ์ก็ตาม แต่ก็เพียงการเปิดโอกาสให้มีการเข้าถึงอำนาจและผลประโยชน์ จนกลับมาทำลายฝ่ายเดียวกันเองเพื่ออำนาจ ทำให้โอกาสในการปกครองสงฆ์แบบประชาธิปไตยสิ้นสุดลงในระยะเวลาอันสั้น และแต่ละฝ่ายก็ไม่ยอมรับการปกครองซึ่งกันและกัน นำมาซึ่งความแตกแยกที่ลึกลงไปอีก²¹

กฎหมายคณะสงฆ์ในปัจจุบันกับการปกครองคุ้มครองพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท

ต่อมาสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งได้ทำการปฏิวัติและขึ้นมาบริหารประเทศ ได้ยกเรื่องปัญหาการปกครองสงฆ์ที่กล่าวมาข้างต้นขึ้นพิจารณาเพื่อหาทางแก้ไข ในที่สุดเห็นกันว่าการปกครองคณะสงฆ์แบบเดิมที่มีการแบ่งแยกอำนาจนั้น ล้าช้า ขาดประสิทธิภาพ ไม่สงบเรียบร้อยและราบรื่น มีแต่ความแตกแยกเป็นอย่างมาก²² จอมพลสฤษดิ์จึงให้ยกเลิกกฎหมายเดิมแล้วตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ขึ้นโดยนำเอา "มหาเถรสมาคม" ซึ่งเคยใช้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ มาใช้อีกครั้งหนึ่ง ถือได้ว่าเป็นการกลับมาของการรวมศูนย์อำนาจการปกครองสงฆ์ในสมัยของคณะปฏิวัติที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จ เป็นการออกกฎหมายเพื่อรวบอำนาจการปกครองสงฆ์เข้าไปอยู่ในคณะบุคคลจำนวนน้อย และแอบอิงไป

---

²¹ อ้างแล้ว หน้า ๕๔

²² วิชาการปกครองสงฆ์ไทย หน้าที่ ๕๐, พระบรมมหารัชมงคลมณฑล, หน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, จังหวัดตาก

กับการปกครองแบบเผด็จการในเวลานั้น²³ กฎหมายนี้กำหนดให้มหาเถรสมาคม ประกอบด้วย สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกิน ๑๒ รูป เป็นกรรมการ ให้มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย และมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วาระเบียบ หรือออกคำสั่ง²⁴ โดยกฎหมายได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าหน้าที่อันสำคัญประการหนึ่งของมหาเถรสมาคม คือ การรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา²⁵ อย่างไรก็ตามมีการวิพากษ์วิจารณ์กฎหมายฉบับนี้ว่ามีข้อบกพร่องสำคัญคือ การให้อำนาจมากเกินไปและเป็นการผูกขาดของมหาเถรสมาคม ในเดียวกันมหาเถรสมาคมจะมีอำนาจเฉพาะเวลาประชุมกันเท่านั้นทำให้การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ลำช้า ส่วนหน่วยงานราชการที่ทำหน้าที่ประสานงาน คือ ฝ่ายเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง ยังขาดประสิทธิภาพ การบริหารมีลักษณะเป็นระบบข้าราชการที่ยึดถือระเบียบเป็นสำคัญมากกว่าพระธรรมวินัย²⁶ และจากสภาพของสังคมและบ้านเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในยุคหลัง ทำให้มีผลกระทบต่อวิถีของชาวพุทธเป็นอย่างมาก วัดในเมืองใหญ่ ๆ ต่างมุ่งเน้นเรื่องพิธีกรรมเท่านั้น หลายวัดเลือกแนวทางในการขายไสยศาสตร์ หรือไสยพาณิชย์ เพื่อตอบสนองความต้องการของคนเมืองที่อยู่ภายใต้กระแสทุนนิยมหรือตกอยู่ใต้อำนาจของลัทธิบริโภคนิยม บางวัดขยายบทบาทด้วยการร่วมมือกับรัฐเพื่อตอบสนองนโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ วัดในชนบทหลายแห่งก็ไม่แตกต่างกัน การพนันและยาเสพติด อบายมุขต่าง ๆ ได้กระจายออกไปทั่วทุกพื้นที่ วัดต่าง ๆ แทบจะไม่สามารถต้านทานกระแสความตกต่ำของสังคมที่เกิดขึ้นได้ ไสยศาสตร์ก็เป็นสินค้าที่ขายได้ดีเช่นกันในชนบท การแทรกตัวเข้ามาในพระพุทธศาสนาของบริโภคนิยมเป็นไปอย่างเข้มข้นและลึกซึ้ง วัดถูกแปรสภาพเป็น “ตลาด” อีกแห่งหนึ่ง

²³ อ้างตามข้อ ๑๗ หน้า ๖๑

²⁴ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก “ลักษณะปกครองสงฆ์โดยสังเขป” ใน การพระศาสนา หน้า 85-109 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2551

²⁵ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๕ ตี (๔)

²⁶ อ้างตามข้อ ๑๗ หน้า ๖๕ ถึง ๖๘

บุญกุศลและพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นสินค้าที่ต้องใช้เงินซื้อหา พระเป็นผู้ขาย เมื่อจ่ายเงินมากบุญก็มากตาม พิธีกรรมต่าง ๆ ก็มีราคากำหนดไว้ ไม่ใช่แต่เรื่องนี้เท่านั้น แม้เรื่องทางจิต การฝึกสมาธิ การเห็นสวรรค์ นรก นิमितต่าง ๆ คนก็เชื่อกันว่าเงินจะสามารถทำให้เกิดขึ้นได้²⁷ เรื่องนี้นำมาสู่ปัญหาความประพฤติที่วิปริตไปจากพระธรรมวินัย และทำให้พระธรรมวินัยถูกบิดเบือนและถูกปฏิรูปไปอย่างมาก เป็นเรื่องสำคัญที่ตกเป็นภาระของมหาเถรสมาคมที่ต้องดำเนินการแก้ไขปัญหายาไส้ข้อจำกัดข้างต้น ซึ่งปัญหานี้ก็สะสมเรื้อรังตลอดมา ในขณะเดียวกันมหาเถรสมาคมก็ประสบปัญหาใหญ่ ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาซึ่งต้องเร่งแก้ไขอีกด้วย

ปัญหาใหญ่ที่ทำให้การบริหารและปกครองคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคมในเรื่องแรก เริ่มเมื่อปี ๒๕๑๘ กลุ่มภิกษุสันติอโศกที่วัดหนองกระทุ่มซึ่งมีการประพฤติปฏิบัติในบางเรื่องผิดไปจากพระธรรมวินัย ได้ประกาศไม่ขอย่อยภายใต้การปกครองของคณะสงฆ์ตามกฎหมาย แต่มหาเถรสมาคมยังมิได้ดำเนินการใด ๆ ปล่อยมาจนกระทั่งปี ๒๕๒๕ รัฐบาลสมัยนั้นกดดันให้กรมการศาสนานำเรื่องสันติอโศกเข้าที่ประชุมมหาเถรสมาคม เนื่องจากมีชาวพุทธจำนวนมากมีความเห็นแตกต่างและเกิดความแตกแยกกันในสังคมเกี่ยวกับเรื่องนี้ อันส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ มีหน่วยงานความมั่นคงที่เข้ามาสังเกตการณ์ด้วย มหาเถรสมาคมรับเรื่องมาพิจารณาแต่ก็เงียบไป จนกระทั่งปี ๒๕๓๑ จึงรื้อฟื้นเรื่องนี้ขึ้นพิจารณาใหม่ แล้วมีมติให้ดำเนินการเรื่องนี้ในทางกฎหมาย แล้วส่งเรื่องไปหาหรือคณะกฤษฎีกา แต่ไม่ได้มีการดำเนินการใด จนกระทั่ง ปี ๒๕๓๒ มหาเถรสมาคมได้จัดให้มีการประชุมการกสงฆ์ซึ่งประกอบไปด้วยเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะภาค รวม ๒๐๐ รูป เพื่อพิจารณาปัญหากรณีสันติอโศก และในที่สุดได้มีการลงมติว่าสันติอโศกมีเจตนาทำลายพระพุทธศาสนาให้วิปริต เนื่องจากไม่ศึกษาพระบาลี ตีความคำสอนตามใจตน และอวดอุตริมนุสสรรม หลังจากนั้นมหาเถรสมาคมจึงมีมติตามที่ประชุมการกสงฆ์ครั้งนั้น แล้วนำเรื่องปรึกษาคณะกรรมการกฤษฎีกาเรื่องสิกพระโพธิธรรมาและภิกษุลูกศิษย์ ในที่สุดจึงมีคำสั่งให้พระโพธิธรรมาสละสมณะ

---

²⁷ อ้างตามข้อ ๑๗ หน้า ๗๑

เทศและดำเนินคดีตามกฎหมาย ซึ่งต่อมาศาลฎีกามีคำพิพากษาว่าพระโพธิ์รักษ์มีความผิดในปี ๒๕๓๘²⁸ ปัญหานี้แสดงให้เห็นได้ชัดเจนถึงการแก้ไขปัญหาล่าช้าเป็น ๑๐ ปี จนเป็นประเด็นทางการเมืองและโยงไปเป็นเรื่องความมั่นคง มีหน่วยงานความมั่นคงและต่อต้านคอมมิวนิสต์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย สะท้อนให้เห็นแนวทางการปกครองของมหาเถรสมาคมที่ยึดถือแนวชาตินิยมหรือรัฐนิยม มากกว่าการแก้ไขปัญหามุ่งปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ การแก้ปัญหามหาเถรสมาคมไม่ได้นำหลักตามพระธรรมวินัยเรื่องอธิกรณ์และการระงับอธิกรณ์มาใช้เป็นหลัก แต่กลับใช้กฎหมายทางโลกมาตัดสินและให้น้ำหนักมากกว่าพระธรรมวินัย²⁹

ปัญหาใหญ่อีกกรณีหนึ่ง คือ กรณีธรรมกาย โดยในปี ๒๕๔๑ กรมการศาสนาได้ตรวจสอบเอกสารของวัดพระธรรมกายที่เผยแพร่สู่สาธารณชน ๑๑๓ เล่ม พบเนื้อหาที่ระบุว่า นิพพานเป็นอัตตา ชัดกับพระธรรมคำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เน้นเรื่องปาฏิหาริย์ให้เกิดศรัทธา ชักชวนให้ชาวบ้านมาทำบุญเป็นจำนวนมากโดยอ้างความศักดิ์สิทธิ์ของพระที่ตนสร้าง และการสร้างพระพุทธรูปโดยอานิคมิตของตน³⁰ กระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งกรรมการร่วมเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงในเรื่องนี้และมีข้อมูลที่ตรงกัน เรื่องจึงถูกนำเสนอให้มหาเถรสมาคมดำเนินการ มหาเถรสมาคมรับเรื่องไว้แล้วให้มีการตรวจสอบข้อเท็จจริง แต่การพิจารณาเป็นไปอย่างล่าช้า กรรมการมหาเถรสมาคมฝ่ายธรรมยุติไม่ข้องเกี่ยวกับเรื่องเป็นของมหานิกาย ต่อมาในปี ๒๕๔๒ มหาเถรสมาคมมีมติเพียงให้วัดพระธรรมกายปรับปรุงแก้ไขเรื่องที่เกิดขึ้น ปัญหาข้างต้นให้เป็นไปตามกฎและระเบียบของคณะสงฆ์ ซึ่งแย้งกับความคิดเห็นของสาธารณชนจนเชื่อกันว่ามหาเถรสมาคมจงใจช่วยเหลือวัดพระธรรมกาย ไม่ดำเนินการให้เด็ดขาดเรื่องการกระทำที่พระธรรมวินัย

---

²⁸ อ้างตามข้อ ๑๗ หน้า ๗๘

²⁹ รายงานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดุษฎี ปรึกษาเพิ่มประสิทธิ์ โครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษา ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี ๒๕๕๘ หน้า ๕๕

³⁰ อ้างตามข้อ ๑๗ หน้า ๘๑ และ ๘๒

วิปริต ทั้งที่สมเด็จพระสังฆราชทรงมีลายพระหัตถ์หลายฉบับเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ชัดเจนว่า กรณีธรรมกาย
บิดเบือนคำสอนของพระพุทธศาสนาและทำให้สงฆ์แตกแยกอันเป็นอนัตตริยกรรม และเจ้าอาวาสวัด
พระธรรมกายต้องอาบัติปาราชิกเนื่องจากบิดเบือนพระธรรมวินัยและครอบครองที่ดินของผู้บริจาคให้แก่วัด
ต่อมาได้มีการนำเรื่องกรณีธรรมกายเข้าที่ประชุมมหาเถรสมาคมอีกครั้ง ในที่สุดมีมติให้เอาผิดพระธัมมชโย
ตามกฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยเรื่องนิหกรรม แต่กระบวนการนิหกรรมมีการประวิงให้ล่าช้า มีการเล่นแง่
อ้างขั้นตอนของระเบียบและกฎหมายต่าง ๆ แล้วส่งเรื่องให้ทบวงกลับไปกลับมา การแก้ไขหรือเรียกว่า
การชำระอธิกรณ์กรณีธรรมกายแสดงให้เห็นได้ชัดเจนถึงปัญหาอันลึกซึ้งของขบวนการจัดการในการ
ปกครองสงฆ์เป็นอย่างมาก แม้สมเด็จพระสังฆราชถึงกับทรงมีลายพระหัตถ์แจ้งที่ประชุมมหาเถรสมาคม
เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒ ว่า “...ได้แจ้งให้เป็นที่เข้าใจชัดเจนทั่วกันแล้ว ก่อนหน้านี้นี้ว่าในตำแหน่งผู้
เป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทำหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องอดีตเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย
เพื่อเทิดทูนรักษาพระพุทธศาสนาให้พ้นถูกทำลายสมบูรณ์ที่สุดแล้วตามอำนาจ ทานกรรมการมหาเถร
สมาคมทั้งหลายจะทำอะไรต่อไปตามความต้องการ จะไม่มานั่งรับรู้ฟังในที่ประชุมนี้...”³¹ กรณีนี้จึงสะท้อน
ให้เห็นถึงความล้มเหลวในการปกครองคณะสงฆ์ ถึงกับมีการกล่าววาระบบอุปถัมภ์ภายในองค์กรปกป้องให้
กระบวนการตรวจสอบเป็นไปอย่างล่าช้า มิได้เจตนาที่จะปกป้องพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง³² ปัจจุบันวัด
พระธรรมกายก็ยังคงสามารถ เผยแพร่คำสอนของสำนักตนในแนวทางเดิมได้อย่างต่อเนื่องไม่ต่างจากแต่
ก่อนที่จะมีการตัดสินอธิกรณ์ใด ๆ และดูเหมือนว่าจะทวีความเข้มข้นมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามสื่อต่าง ๆ ไปในวง
กว้างทั้งในประเทศและต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการเดินรณรงค์ธรรมชัย การมีช่องรายการธรรมะผ่าน
ดาวเทียมเผยแพร่ไปทั่วโลก การอวดอุตริมนุสธรรม ฯลฯ ข้อเท็จจริงเหล่านี้จึงแสดงให้เห็นถึงความน่าเป็น
ห่วงขององค์กรสงฆ์กับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการปัญหาของสงฆ์และการชำระอธิกรณ์ต่าง ๆ เป็น

³¹ อ้างข้อ ๑๗ หน้า ๕๓

³² อ้างข้อ ๑๗ หน้า ๕๔

อย่างมาก³³ อย่างไรก็ตามเห็นได้ว่าทุก ๆ ฝ่ายโดยต่างมีความมุ่งมั่นพยายามในการรักษาพระธรรมวินัยให้ได้รับการเคารพและประพฤติปฏิบัติตาม แต่ก็มีความอุปสรรคหลายประการที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องยกขึ้นเพื่อให้มีการแก้ไขกฎหมายและปรับปรุงองค์กรสงฆ์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพื่อการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทในประเทศไทยที่แท้จริงต่อไป

บทสรุป

พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่ชาวไทยทั่วประเทศเคารพนับถือและนำมาประพฤติปฏิบัติกันนั้น เป็นพระพุทธศาสนาที่ยึดถือคำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ตามที่ได้ประมวลมาในพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ ด้วยความเคารพอย่างสูงสุดตรงตามพระคำรัสของพระพุทธองค์ที่ตรัสไว้ว่า **“ดูก่อนอานนท์ ธรรมกถิ วิณัยกถิ อันใด อันเราแสดงแล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสนาแห่งพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา”** อย่างไรก็ตามมีหลายช่วงหลายเหตุการณ์ที่พระธรรมวินัยถูกละเมิดและบิดเบือน ทำให้เสื่อมถอย ภิกษุสงฆ์จำนวนมากขาดการศึกษาพระธรรมวินัย ไม่กระทำความดี ละเว้นชั่วและวิปัสสนาธุระ ประพฤติปฏิบัติตนย่อหย่อน ไม่เคารพพระธรรมวินัย ทำให้เกิดความเสื่อมเสีย นอกจากนี้ยังเผยแพร่คำสอนที่ไม่ถูกต้องด้วยความไม่รู้ไม่ศึกษาตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ พระธรรมวินัยจึงถูกบิดเบือนให้ผิดไปจากความเห็นถูก พระสัทธรรมถูกปฏิรูป ทำให้พุทธบริษัทเริ่มที่จะไม่มีโอกาสที่จะได้ยินได้ฟังคำสอนที่ถูกต้อง เป็นการนำมาซึ่งความเสื่อมถอยของพระธรรมวินัยไปจากความเข้าใจของชาวพุทธในที่สุด สำหรับประเทศไทยนั้นมีความพยายามอย่างยิ่งจากพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ที่ทรงกอบกู้พระศาสนาโดยการรักษาคำสอนของพระพุทธองค์ตามพระไตรปิฎกให้มั่นคงและแพร่หลายไปยังหมู่ชาวพุทธทั้งหลาย ในขณะเดียวกันก็ดูแลภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำหลักของชาวพุทธให้มีวัตรปฏิบัติที่งดงามตามพระวินัย เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาสมดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า **“พระวินัยคือ**

---

³³ อ้างข้อ ๒๘ หน้า ๖๕

รากแก้วของพระพุทธศาสนา” เมื่อกาลผ่านไปจนมาถึงปัจจุบันสมัย กฎหมายเกี่ยวกับสงฆ์ได้ถูกบัญญัติขึ้น และมีการแก้ไขหลายฉบับ โดยมุ่งหวังที่จะคุ้มครองให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง แต่กฎหมายยกภาระรับผิดชอบทั้งหมดให้ขึ้นอยู่กับองค์กรปกครองสงฆ์และหน่วยงานตามกฎหมายที่กำหนดไว้เท่านั้น ทั้งที่ภาระหน้าที่อันสำคัญในการดูแลและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้พระธรรมวินัยให้ได้รับการเคารพ ได้รับการประพฤติปฏิบัติตาม มิให้พระธรรมวินัยถูกย่ำยี ละเมิด บิดเบือน ทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธา เป็นภาระหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่าย เรื่องนี้มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง จำเป็นที่ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันช่วยเหลือปกป้องรักษาและคุ้มครองพระพุทธศาสนาด้วยกัน ดังในอดีตที่พระบุพพชัตริย์หลายพระองค์ได้ทรงริเริ่มด้วยพระองค์เองเพื่อเป็นการเกื้อกูลต่อพระศาสนาในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการดูแลพระธรรมวินัยให้ได้รับความเคารพนับถือและประพฤติปฏิบัติตามด้วย เพื่อประโยชน์ของลูกหลานในยุคต่อ ๆ ไปที่จะได้มีโอกาสศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามในพระธรรมคำสอนที่ถูกต้อง เพื่อความผาสุกในชีวิตอย่างแท้จริง เรื่องนี้จึงเป็นเรื่องที่พุทธบริษัททั้งหลายต้องตระหนักและช่วยกันสืบทอดพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทให้ดำรงมั่นคงอยู่ต่อไป
